

MUNI
MED

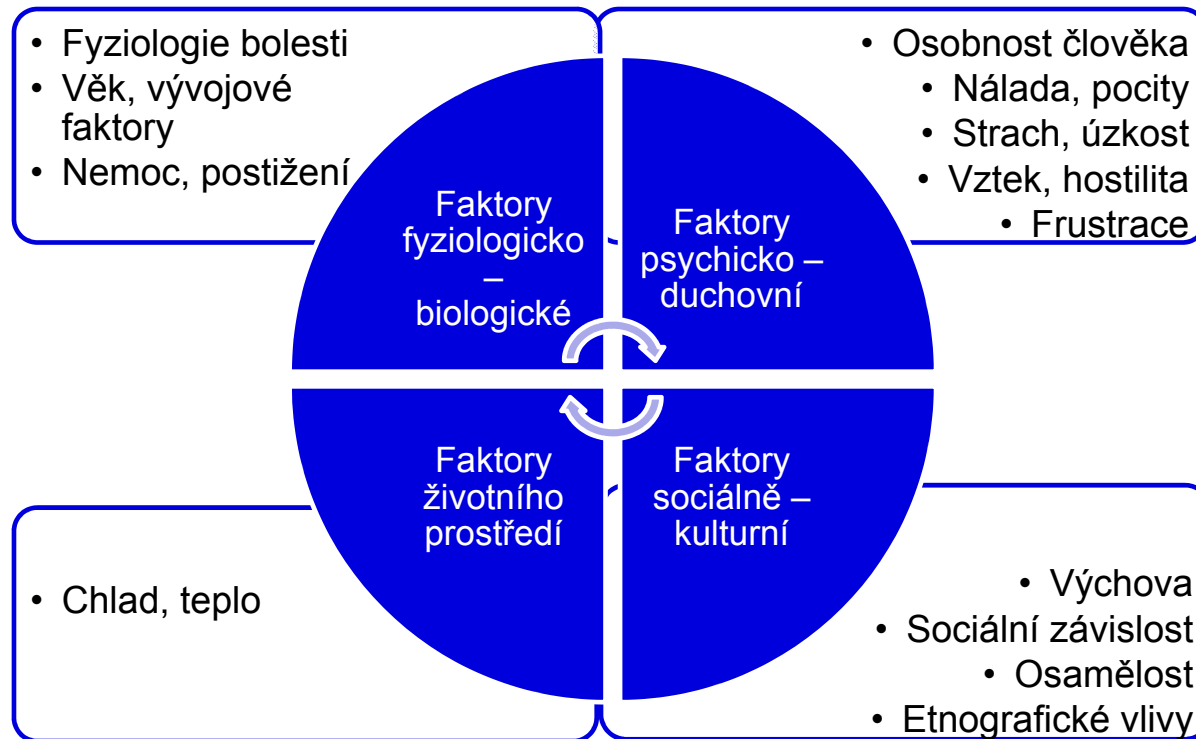
Ošetrovatelský proces při bolesti

Ústav zdravotnických věd, LF MU Brno

Bolest

- je ryze subjektivní zážitek a existuje vždy, kdykoli nemocný říká, že bolest má
- je komplexním zážitkem a současně i komplexní informací pro rozhodování lékaře a sestry
- je účelná jako varovný signál, který upozorňuje na situaci ohrožení a přivádí pacienta k lékaři, tam kde již varovným signálem není, je neúčelná – bolest zubů, neuralgie trigeminu, fantomové bolesti

Faktory ovlivňující bolest

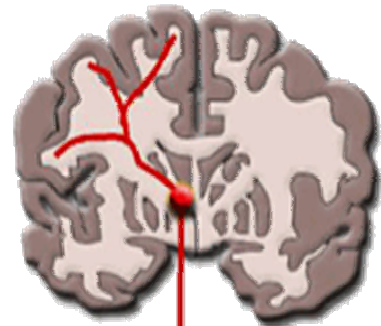
Fyziologicko – biologické faktory

- Fyziologie bolesti:
- nocicepční systém = nocicepce → periferní receptory pro nocicepci = nociceptory zřejmě pouze volná nervová zakončení (v kůži, svalech, kloubech) nerovnoměrné rozložení; ve vyšších etážích CNS – v míše, mozkovém kmeni, thalamu a mozkové kůře
- nociceptory je možno stimulovat:
- **přímo** poškozením receptorové buňky
- **nepřímo** (sekundárně) uvolněním chem. látky (např. Bradikinin)
- 3 typy stimulů – mechanické, tepelné, chemické → excitují příslušné nociceptory

Fyziologie bolesti

- dle reakce na bolestivé podněty a dle způsobu vedení bolestivých vzruchů se nociceptory dělí:
- **mechanoreceptory** – podráždění vedené vlákny typu A (slabě myelinizovaná vlákna A-delta – vedou rychlou bolest; silně myelinizovaná rychlá vlákna A-alfa, A-beta – zprostředkují ostrou bolest)
- **polymodální nociceptory** – reagují na mechanickou, chemickou a tepelnou stimulaci, převážně vedeny vlákny C (pomalá, nemyelinizovaná C-vlákna – tzv. pomalá bolest)

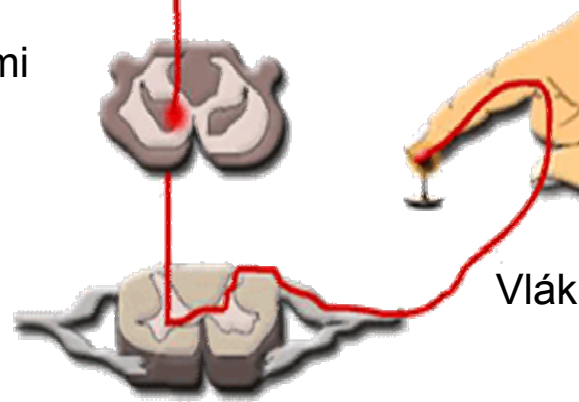
Z thalamu pokračuje impulz
do analyzátorů v mozkové kůře
III. neuron bolesti

Aferentní nervová vlákna – vzruch vede do thalamu

Eferentní nervová vlákna – vzruch veden z thalamu k postiženému orgánu – uvědomování si bolesti

Z míchy spinothalamickými drahami
přímo do thalamu
II. neuron bolesti

Vlákna jdou do míchy zadními kořeny
do zadních rohů míšních
I. neuron bolesti

Několik vrstev I – X. = Rexedovy zóny

Dětský věk – projevy a hodnocení bolesti

Věk	Charakteristika
0 – 3 m	Reflexní odpověď jako u novorozence
3 – 6 m	Zlostný, smutný pláč
6 – 18 m	Strach z bolestivé situace, verbální protest (aúúúú, bebíí)
18 – 24 m	Lokalizace bolesti (ucho, končetina), popis bolesti
24 – 36 m	Popis bolesti, identifikace vnějších příčin bolesti (horký předmět, ostrá jehla)
3 – 5 let	Intenzita bolesti, emoční slovní projevy, schopnost zhodnocení na vizuální škále (obličej)
5 – 7 let	Diferenciace hladin bolesti
7 – 10 let	Vysvětlení příčin bolesti, hodnocení na vizuální analogové škále
nad 11 let	Komplexní hodnocení bolesti možné disimulace X akcentace dle okolností

Psychicko – duchovní faktory

- Introverze – extroverze
- Emocionální labilita – stabilita
- Afiliace – hostilita (dlouhodobý emoční stav pacienta, který se projevuje agresivním či nepřátelským jednáním vůči druhým lidem, hněvivé odmítání druhých, vědomá touha a snaha uškodit)
- Odolnost proti zátěži – malá odolnost proti zátěži
- Bolest zesiluje: strach, úzkost, smutek, deprese, rozčílení, izolace, sociální závislost, starosti, nespavost

Sociálně – kulturní faktory, faktory životního prostředí

- Trest za zlé skutky
- Způsobení si bolesti na znak smutku a zármutku
- Součást rituálů a ceremonií (tolerance bolesti zvyšuje sílu a vytrvalost)
- Pláč a projevy u bolesti (muži nepláčou...)
- Okolí (přítomnost návštěvy – bolest nevnímá, potlačuje)
- Očekávání a přítomnost jiných (osamělá matka – ignorace bolesti, nesmí být PN)

Tolerance bolesti

- Věk
- Nemoc – chronicky nemocní = nižší práh bolesti (PB)
- Pohlaví – muži mají vyšší PB > Ž
- Denní rytmus – ráno vyšší PB > večer
- Zátěž – vyšší fyzický výkon → zvýší se PB
- Etnografické vlivy
- Emocionální stav – strach, úzkost snižují PB
- Placebo – zvyšuje PB
- Relaxace – zvyšuje PB
- Sociální posilování – vnější ovlivnění „jste statečný, nevzdáváte se...“ zvyšuje PB

Hodnocení bolesti

ABECEDA BOLESTI - ANAMNESTICKÝ NÁSTROJ

P ROVOKATÉR	Q UALITA	R EGION	S ÍLA	T IMING
Co bolest provokuje?	Jaká je její kvalita, kvantita?	V jakém regionu se bolest vyskytuje a kam dosahuje její radiace?	Jaká je její síla?	Kdy a jak dlouho se objevuje?

Pro efektivní zhodnocení údajů o pacientově bolesti postupujte dle uvedené mnemotechnické pomůcky pro získání podstatných detailů o bolesti

Akutní bolest

- dostaví se okamžitě po bolestivém podnětu
- pálivá, ostrá
- vychází především z kůže, svalů, kloubů, některé kolikovitě bolesti
- krátkodobá
- pacient je neklidný, verbalizuje bolest (křičí, volá o pomoc, sténá, drží si bolestivé místo...)
- má ochranný charakter – varuje nemocného a zabraňuje dalšímu zhoršování stavu
- aktivace sympatoadrenergního systému – ↑TK, P, D

Chronická bolest

- trvá měsíce i déle
- chybí aktivace sympatiku
- nemá ochranný ani signalizační význam
- problematická lokalizace i určení kvality bolesti
- nejčastěji bolest pohybového ústrojí, hlavy/migrény, neuralgie, obličeje, nádorová onemocnění, fantomové bolesti, posttraumatické bolesti
- vliv na psychiku člověka – deprese, frustrace, způsob myšlení, pocity méněcennosti, nedůvěry ve vlastní síly, agrese, hostilita, existenční podmínky (finance, životní plány...)
- hypochondr, simulant, psychiatrické konzilia

ČASOVÉ ROZLIŠENÍ BOLESTI	BOLEST AKUTNÍ	BOLEST CHRONICKÁ
DÉLKA TRVÁNÍ	Sekundy, hodiny, dny (max. po dobu 3 – 6 týdnů)	Měsíce, roky (nejméně 3 – 6 měsíců nebo i po zhojení primární afekce)
BIOLOGICKÝ VÝZNAM PRO ORGANISMUS	Pozitivní - výstražná funkce	Negativní – není biologicky užitečná
LOKALIZACE	Na určitou oblast těla	Je často difúzní
PATOFYZIOLOGICKÉ MECHANISMY	Relativně jednoduché	Komplexní, složité
ETIOLOGIE	Periferní	Centrální
AUTONOMNÍ ODPOVĚĎ	Bezprostřední, krátkodobá	Udržovaná, nevýrazná
TYPICKÉ DOPROVODNÉ PŘÍZNAKY	Pocení, tachykardie, tachypnoe, vazokonstrikce, mydriáza, paralýza střev, retence moči, katabolismus, hyperglykémie	Poruchy spánku, deprese, poruchy libida, nechutenství, zácpa, zhoršená kvalita života, sociální izolace, změny osobnosti, ztráta zaměstnání, nebezpečí suicida
TENDENCE V ORGANISMU	Rychle se zlepšuje	Progresivně se zhoršuje
VÝZNAM Z HLEDISKA TERAPIE	Je symptomem - upozorňuje, že se v organismu něco děje (není vše v pořádku, poškození nebo hrozí další poškození)	Je nemocí sama o sobě a má na jedince komplexní, hlubší dopad v oblasti somatické, emoční, kognitivní a behaviorální
DOPAD NA PSYCHIKU	Anxieta	Deprese

Somatická bolest

- bolest somatická, parietální
- ostrá, pichlavá, bodavá
- přesná lokalizace, krátké trvání
- v místě podráždění
- vyzařování chybí
- palpační bolestivost v místě bolesti
- neměnná poloha, pacient povrchně dýchá, bojí se promluvit, zakašlat = bolest se zvyšuje při pohybu anebo otřesech peritonea (akutní peritonitida)

Viscerální bolest

- orgánová, splachnická, vegetativní
- tupá
- difuzní
- ve střední čáře dle kořenové inervace a embryonálního založení
- vyzařování typická dle orgánů
- palpační bolestivost typická dle orgánu
- pacient hledá úlevovou polohu
- koliky, peptický vřed

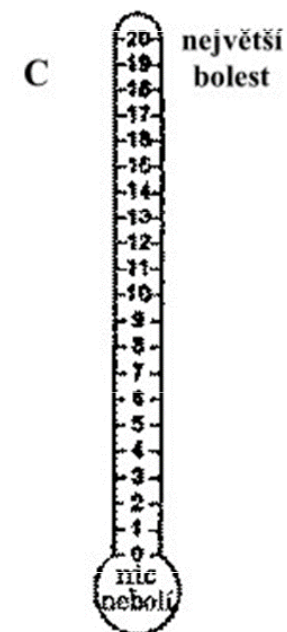
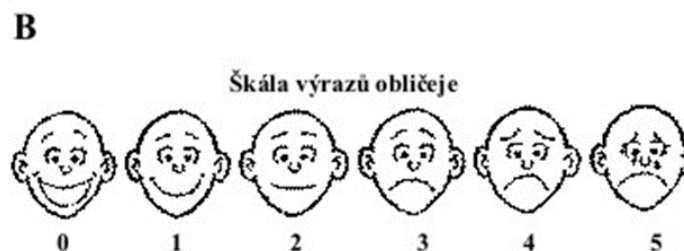
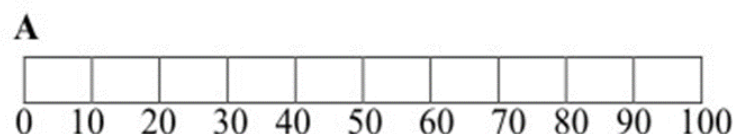

Anamnéza bolesti

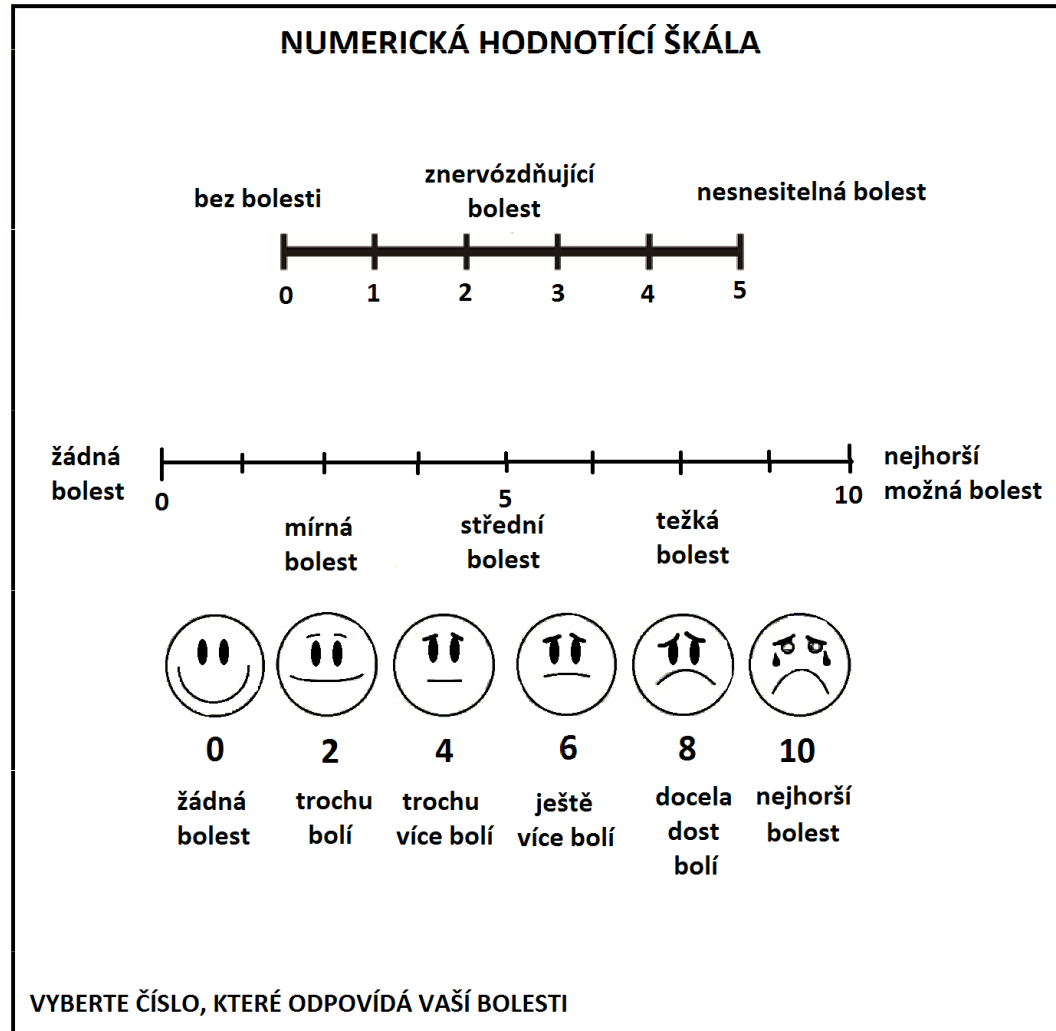
- pacient vlastními slovy vyjádří, jak pociťuje bolest a svůj stav:
  - lokalizace, intenzita, charakter = Q – kvalita (přídavné jméno)
  - typ – čas začátku, trvání a přetrvávání bolesti, intervaly bez bolesti
  - spouštějící faktory (určité činnosti, okolní faktory, emoční stresy)
  - zmírňující faktory, přidružené faktory
  - vliv na každodenní činnosti, předcházející zkušenosti s bolestí
  - názor na bolest
  - obranné mechanismy
  - afektivní reakce – úzkost, strach, vyčerpanost, deprese, selhání
- pozorování pacienta, klinické vyšetření

Hodnotící škály intenzity bolesti

- A) NRS (Number Rating Scale = číselná hodnotící škála)
- B) FRS (Face Rating Scale = obličejová škála bolesti)
- C) VAS (vizuální analogová škála)

Numerická hodnotící škála

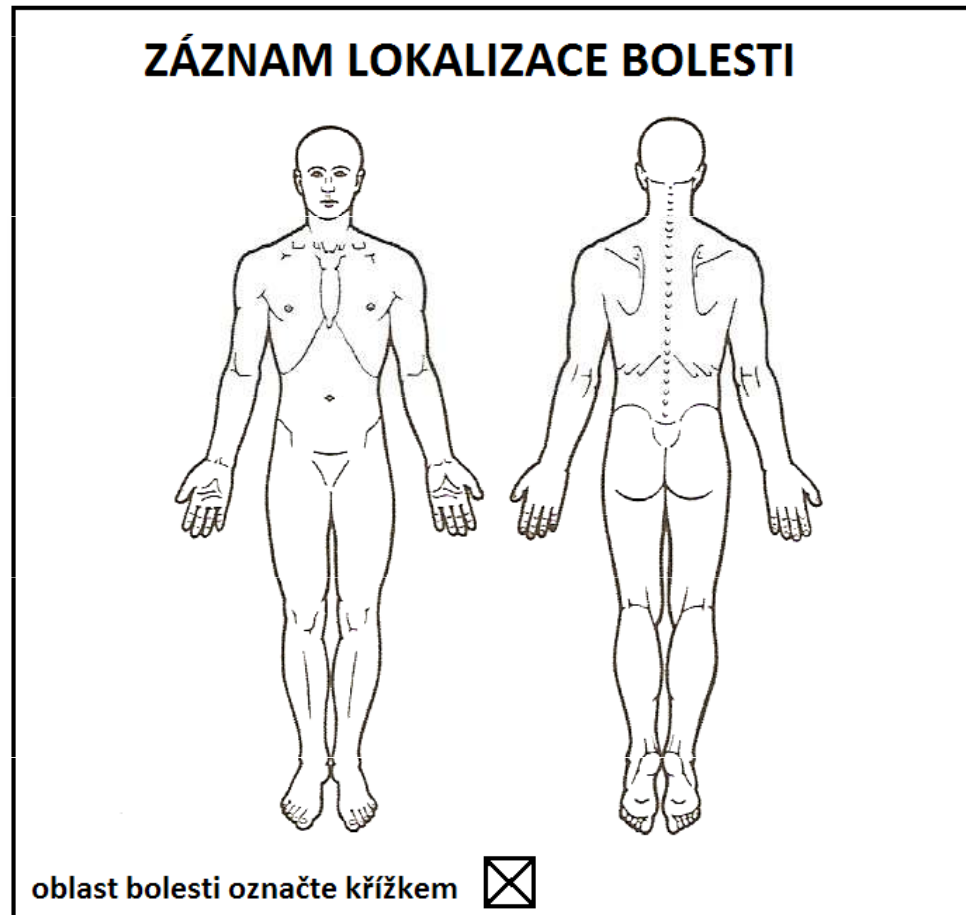
Vizuální analogová škála

TYPY ZOBRAZENÍ VIZUÁLNÍ ANALOGOVÉ ŠKÁLY

The diagram illustrates six types of visual analog scales:

- horizontalní úsečka**: A horizontal line with tick marks, labeled "žádná bolest" (no pain) at the left end and "nevyšší možná bolest" (highest possible pain) at the right end.
- rozvírající se úsečky**: Two lines diverging from a single point on the left, labeled "bez bolesti" (no pain) at the left end and "nejhorší bolest, jakou si dovedete představit" (worst pain you can imagine) at the right end.
- vertikální úsečka**: A vertical line with tick marks, labeled "0" at the bottom and "10" at the top.
- teploměr**: A thermometer with a scale from 0 to 10.
- pravítko**: A ruler with a scale from 0 to 10.
- obličej**: A series of six faces showing increasing levels of pain from a happy smile to a sad frown.

Záznam lokalizace bolesti

Kalendář bolesti

Kalendář bolesti

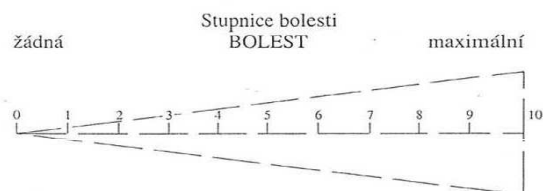
Týden od ..... do .....

Abychom mohli lépe hodnotit Váš zdravotní stav, dostáváte svůj týdenní kalendář:

	1)	1)	1)	2)	3)	4)	5)	6)	7)	8)	
den	rá	pol	ve	spá	akt	sto	nev	zvr	nál	chu	poznámky
po											
út											
st											
čt											
pá											
so											
ne											

Do kalendáře zaznamenejte údaj podle instrukcí lékaře a následujícího návodu:

- 3x denně bolest podle instrukce 0 - 10
- kolik hodin spíte
- co jste schopen - schopna pro sebe udělat
  - *1 bez omezení
  - *2 jen malé omezení
  - *3 jen nejnnutnější osobní věci
  - *4 převážně sedím
  - *5 jsem převážně na lůžku
- 4) byl - byla jste na stolici
- 5) bylo Vám nevolno?
- 6) zvracel - zvracela jste? (počet)
- 7) jakou jste měl - měla náladu
  - *1 vynikající
  - *2 docela dobrou
  - *3 nevalnou
  - *4 špatnou
  - *5 na zabití
- 8) chuť k jídlu --, -+, +, ++, +++

ZKRATKY: rá - ráno   akt - aktivita   zvr - zvracení
 pol - poledne   sto - stolice   nál - nálada
 ve - večer   nev - nevěle   chu - chuť k jídlu
 spá - spánek

LÉKY: V. Vendal retard .....

.....
 .....
 .....
 .....

Příští návštěva: .....

Inventář bolesti

BRIEF PAIN INVENTORY (česká verze)

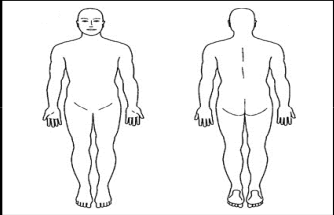
ID nemocného.....

Datum.....

1.) Po celý život většinu z nás čas od času něco zabolí (hlava, zub, výron kotníku). Cítil(a) jste dnes jinou než takovou všední bolest?

ANO   NE

2.) Na obrázku označte místa, která vás bolí. Nejbolstivější označte ☒

3.) Ohodnoťte svou bolest zakroužkováním čísla, které odpovídá vaší nejhorší bolesti za posledních 24 h.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
žádná bolest   nejhorší bolest

4.) Ohodnoťte svoji bolest zakroužkováním čísla, které odpovídá vaší nejmenší bolesti za posledních 24 h.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
žádná bolest   nejhorší bolest

5.) Ohodnoťte svoji bolest zakroužkováním čísla, které odpovídá vaší průměrné bolesti za posledních 24 h.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
žádná bolest   nejhorší bolest

6.) Ohodnoťte svoji bolest zakroužkováním čísla, které odpovídá, jakou bolest máte právě teď.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
žádná bolest   nejhorší bolest

7.) Jaké léky užíváte proti bolesti, či jakou léčbu proti bolesti jste podstoupil(a)?

8.) Jak velkou úlevu vám přinesly léky, či léčba proti bolesti v posledních 24 h? Označte %, které nejlépe vypovídá, jak moc léky či léčba uleví.

0 % 10 20 30 40 50 % 60 70 80 90 100 %
žádná uleva   %   naprostá úleva od bolesti

9.) Označte číslo, které popisuje, jak bolest v posledních 24 h ovlivnila vaši CELKOVOU AKTIVITU:

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
bez oblivnění   kompletně ovlivnila

NÁLADU:

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
bez oblivnění   kompletně ovlivnila

SCHOPNOST CHODIT:

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
bez oblivnění   kompletně ovlivnila

BĚŽNOU PRÁCI (DOMA I MIMO DOMOV):

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
bez oblivnění   kompletně ovlivnila

VZTAHY S JINÝMI LIDMI:

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
bez oblivnění   kompletně ovlivnila

SPÁNEK:

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
bez oblivnění   kompletně ovlivnila

RADOST ZE ŽIVOTA:

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
bez oblivnění   kompletně ovlivnila

McGillský dotazník bolesti

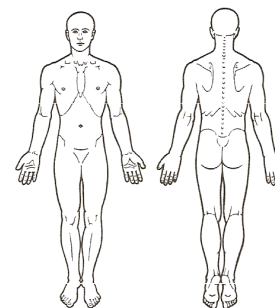
McGILLSKÝ DOTAZNÍK BOLESTI (zkrácená verze)

ID pacienta.....

Datum.....

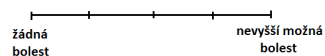
Přiřaď ke každému slovu ve sloupečku (charakterizující bolest) hladinu tvé bolesti. Zakroužkuj číslo odpovídající tvé bolesti nebo vynechej hodnocení hladiny bolesti u slova, které se tě netýká.

bolest	žádná	mírná	střední	silná
1. TEPJÍCÍ	0	1	2	3
2. VYSTŘELUJÍCÍ	0	1	2	3
3. BODAVÁ	0	1	2	3
4. OSTRÁ	0	1	2	3
5. KŘEČOVITÁ	0	1	2	3
6. HLODAVÁ	0	1	2	3
7. PALČIVÁ	0	1	2	3
8. TRVALÁ	0	1	2	3
9. TÍŽIVÁ	0	1	2	3
10. CITLIVÁ NA DOTEK	0	1	2	3
11. ŘEZAVÁ	0	1	2	3
12. VYČERPÁVAJÍCÍ	0	1	2	3
13. OSLABUJÍCÍ	0	1	2	3
14. VZBUZUJÍCÍ STRACH	0	1	2	3
15. DEPRIMUJÍCÍ, KRUTÁ	0	1	2	3

oblast bolesti označte křížkem ☒

urči na stupnici od 0 do 5, jaká je teď tvoje bolest

Dotazník interference bolestí s denními aktivitami – DIBDA

BODY	POPIS BOLESTI
0	Jsem bez bolestí.
1	Bolesti mám, výrazně mne neobtěžují a neruší, dá se na ně při činnosti zapomenout.
2	Bolesti mám, nedá se od nich zcela odpoutat pozornost, nezabraňují však v provádění běžných denních aktivit a pracovních činností bez chyb.
3	Bolesti mám, nedá se od nich zcela odpoutat pozornost, ruší v provádění i běžných denních činností, které jsou proto vykonávány s obtížemi a s chybami.
4	Bolesti mám, obtěžují tak, že i běžné denní činnosti jsou vykonávány jen s největším úsilím.
5	Bolesti jsou tak silné, že nejsem běžných činností vůbec schopen (-na), nutí vyhledávat úlevovou polohu, popř. nutí až k ošetření u lékaře.

Ošetrovatelské intervence

- Dostatek přesných informací o bolesti, příčinách, účincích léků
- Uznejte bolest, pozorujte, akceptujte
- Prostor pro vyjádření bolesti, obavy, přesný popis bolesti
- Edukujte rodinu
- Vysvětlete příčiny proč P/K pociťuje $\uparrow\downarrow$ bolest
- Odpočinek během dne, po bolesti
- Distrakce = rozptýlení (dýchání, počítání...)
- Analgetika (co, jak, kdy, kdy kontrola efektu u pacienta.....)

Analgetika – WHO žebříček

- 1. stupeň
- **neopioidní analgetika** (analgetika-antipyretika kys.acetylsalicylová, paracetamol; nesteroidní antiflogistika Ibuprofen, Diclofenac, Indometacin)) + (pomocné léky kortikosteroidy, antidepresiva...)
adjuvantní koanalgetika

Analgetika – WHO žebříček

- 2. stupeň
- **slabé opioidy** (kodein, dihydrokodein, tramadol, tilidina; nežádoucí ú – počáteční nauzea antiemetika 3-7 dní, sedace, dlouhodobě zácpa, svědění u Morfinu – antihistaminiká V změna léku, útlum dechového centra – Naloxon, podávat pomaly= prevence epizod. bolesti) kombinace **s neopioidními analgetiky** + adjuvantní farmaka

Analgetika – WHO žebříček

- 3. stupeň
- **silné opioidy** (Morfin, Fentanyl TTS , Buprenorfin, Hydromorfon)
event. **kombinace s adjuvantními léky**
- dávkování je přísně individuální

Terapeutický plán pro akutní a chronickou bolest

BOLEST	AKUTNÍ	CHRONICKÁ
Způsob podání	i.v.	p.o.
Dávkování	standardní	individuální
Intervaly podávání	dle potřeby	dle časového harmonogramu (peak)
Dodatečné medikace	nejsou nutné	většinou nutné (při tzv. průlomové bolesti)

Stupně intenzity bolesti

- **mírná** – (nejhorší bolest 1 – 4 na NSN do 10) – neopioidní analgetika, edukace pacienta, jak postupovat v případě zhoršování bolesti
- **středně silná** – (nejhorší bolest 5 – 6 na NSN do 10) významné ovlivnění některých oblastí pacientova života, zahájení aktivní farmokoterapeutického šerění bolesti za 24 – 72 zhodnotit efekt farmakoterapie
- **silná bolest** – (nejhorší bolest 7 – 10 na NSN) rychlé zahájení léčby, většinou již silnými opioidy, zhodnocení efektu nejpozději za 24h a dle potřeby korigovat

Farmakologická anamnéza

- pro optimální léčebný plán je nutná důkladná farmakologická anamnéza a zhodnocení efektu ostatních nefarmakologických postupů
- farmakologická anamnéza:
- jaké léky pacient užíval, dávka a doba užívání, event. nežádoucí účinky, efekt
- využívá i jiné prostředky než ty doporučené lékařem?
- zjišťujeme informace o volně prodejných lécích a přípravcích na bázi rostlinného původu, akupunktura, homeopatie

Přístup k pacientovi

- compliance, harmonie, vzájemné porozumění
- informovanost (nejistota, obavy)
- empatie
- haptika (pohlazení, podání ruky – jsme nablízku a chceme pomoci)
- sugestivní působení – přesvědčování pacienta, že o jeho bolesti víme a dále posilovat jeho sebevědomí (určitě to zvládnete...)
- posilování vlastní aktivity – pochvala pacienta ze strany ZP
- ochota vyslechnout
- akceptace – pacient je partnerem a aktivně se podílí na uzdravovacím procesu

Přístup k pacientovi

- nebuďte hluší k bolesti a projevu bolesti pacienta
- nebagatelizujte
- neříkat „to nemůže bolet, to nic není“ (simulant, hysterka)
- informace před a po zákroku
- předem dohodnout gesto k naznačení bolesti
- důvěra, empatie, pomoc, akceptace pacienta a bolesti
- iniciativa ze strany ZP ohledem bolesti

Přístup k pacientovi

- Ptejte se na bolest pravidelně a často (systematický přístup v hodnocení bolesti).
- Věřte tomu, jak nemocný a jeho rodina popisují bolest i možné prostředky, které ji pomáhají zmírnit.
- Vyberte léčebné možnosti podle možnosti nemocného, jeho rodiny i příslušného zdravotnického zařízení, kde probíhá léčení.
- Léky podávejte včas, podle logického sledu a v koordinaci s dalšími léčebnými prostředky.
- Posilujte pacienta i jeho rodinu. Umožněte jim podílet se na rozhodování o způsobu léčby.

Literatura a zdroje

- Pokorná, A., Komínková, A., Menšíková, A., Šenkyříková, M. : Ošetrovatelské postupy založené na důkazech. Brno, Masarykova univerzita 2019.
- Beharková, N., Soldánová, D. : Základy ošetrovatelských postupů a intervencí. Elportál Brno, Masarykova univerzita 2019. [Základy ošetrovatelských postupů a intervencí | Lékařská fakulta Masarykovy univerzity \(muni.cz\)](#)

Děkuji za pozornost!

MUNI
MED